

УДК 930.85:7.03(477)

Микола КУГУТЯК

ІСТОРІЯ ВЕЛИКОГО СКИТУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У статті вперше в українській історичній науці зроблено спробу комплексного історіографічного аналізу історії Великого (Манявського) Скиту, проаналізовано його джерельну спадщину, розкрито сучасний стан історичних, археографічних та археологічних досліджень проблеми.

Ключові слова: Великий Скит, історія, історіографія, джерелознавство.

Наукова проблематика, пов'язана з історією монастиря Скит, завжди викликала посилену цікавість науковців і громадськості краю та зарубіжжя. Особлива увага до цієї пам'ятки викликана тим, що історична доля відомого в Україні й Східній Європі монастиря під назвою Великий Скит^{*} тісно переплелася з доленосними для України й православ'я подіями XVII століття – національною революцією, духовним і національно-культурним відродженням, церковним протиборством, які підняли до активного суспільного життя всі верстви українського народу.

У духовно-релігійному плані заслугою великоскитських монахів було відродження давньої вітчизняної подвижницької традиції. Сформований у XVII ст. у Скиті український аскетичний ідеал, разом з реформаторською церковно-монастирською й національно-культурною діяльністю, спричинився до перетворення його в одну з найавторитетніших і найвпливовіших православних духовних інституцій України та зарубіжжя. У XVII ст. це був один з найбільших і найвідоміших монастирів Центрально-Східної Європи.

Дослідження історії монастиря Скит розпочалось у 40-х рр. XIX ст. За більш ніж 170 років із цієї проблематики опубліковано понад 250 наукових і науково-популярних праць вітчизняних та зарубіжних авторів. Вони характеризуються різним рівнем наукового аналізу й джерельною наповненістю. Як не дивно, проблема Великого Скиту досі не стала предметом комплексного історіографічного й джерелознавчого аналізу.

Виявлення унікального джерельного матеріалу, здійснене останніми роками, дає змогу по-новому підійти до вивчення діяльності Великого Скиту. Розкриття цієї наукової проблеми передбачає висвітлення історії монастиря на основі проблемно-хронологічного підходу, історіографічний та археографічний аналіз теми, археологічне й мистецтвознавче вивчення пам'ятки. Комплексний підхід покликаний сформулювати сучасне наукове бачення історії Скиту.

В історичному й археографічному аспектах у вивченні пам'ятки слід виділити п'ять головних етапів:

- 1) початковий, який охопив 40–50-ті рр. XIX ст., коли було опубліковано низку науково-популярних праць і віршованих творів;
- 2) 60-ті рр. XIX ст. – 1914 р., що визначались активними науковими дослідженнями історії, археографії, мистецтва Великого Скиту вітчизняними й зарубіжними істориками;
- 3) 20–30-ті рр. XX ст. відзначалися перенесенням акценту на мистецтвознавчі аспекти дослідження великоскитської спадщини, початком археологічного вивчення пам'ятки, а також появою значної кількості популярних видань;

* У період існування монастиря Скит (1605–1785 рр.) він був відомий в Україні, Польщі, Молдавії, Болгарії, Росії, Австрії як Великий Скит, або Скит. Саме така назва монастиря подана в численних тогочасних документах, що опубліковані в третьому томі видання. Уперше назву Великий Скит ужив ігумен монастиря Феодосій у кінці 1620-х років у “Завіті Духовному”. Назву Скит Манявський (Манявський Скит) дали в другій половині XIX ст. українські поети Антін Могильницький (Скит Манявський. – Перемишль, 1852), Сидір Воробкевич (Скит Манявський. – Львів, 1887; 1993), а також історик Юліан Целевич (Історія Скиту Манявського. – Львів, 1887). У цьому виданні повертаємо давню самоназву – Великий Скит.

4) 40–80-ті рр. XX ст., у період радянського тоталітаризму наукове вивчення історії монастирів було припинено, а Скит було перетворено в історико-культурний заповідник. Кілька науково-популярних публікацій вийшло в українських діаспорних виданнях. У той самий час активізували дослідження історії Скиту деякі болгарські й румунські дослідники;

5) 90-ті рр. XX ст. – до сьогодні. За роки незалежності України побачили світ ряд фундаментальних видань з історії української церкви, монастирського руху в краї, однак велико-скитська проблематика знайшла відображення лише в кількох науково-популярних публікаціях.

З початку XXI ст. здійснюються цілеспрямовані комплексні історичні, археографічні, археологічні й мистецтвознавчі дослідження Великого Скиту вченими Інституту історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Увагу до монастиря Скит виявляли видатні українські діячі ще на ранніх етапах його існування. Зокрема, Захарія Копистенський, архімандрит Києво-Печерської лаври, письменник і культурно-освітній діяч, який протягом тривалого часу жив у Скиті, у своєму церковно-історичному трактаті “Палінодія” високо оцінив діяльність засновника монастиря Іова (Княгиницького)*. Відзначаючи його багаторічні монаші подвиги на Святій Горі (Афон), Копистенський указував на його заслуги в заснуванні знаменитої православної обителі в Карпатах, відродженні пустельницької традиції, підготовці послідовників, праці на добро свого народу¹.

Митрополит Київський, Галицький і всієї Русі Петро Могила в праці “Літос або камінь”, виданій у Києві 1644 р., розповів про 200 монахів, що живуть у Скиті на Покутті, наслідуючи давніх пустельників². Чернігівський архімандрит, науковий і культурно-освітній діяч Іоанікій Галятівський у книзі “Небо новое” (Львів, 1665) писав про явлення 22 грудня 1644 р. Пресвятої Богородиці скитському ієромонахові Філарету, згодом ігумену; вона повідомила про припинення епідемії чуми, від якої померло багато монахів.

Наукове вивчення історії Скиту було започатковане в середині XIX ст. Іваном Вагилевичем. Його праця “Монастир Скит у Маняві”³ польською мовою викликала значний науковий і суспільний інтерес до великоскитської проблематики. У своїй невеликій праці І.Вагилевич зробив опис скитських руїн, Блаженного Каменя**, двох скитів, що знаходилися на горах Вознесінка й Скит. На основі народних легенд дослідник висловив припущення про заснування монастиря ще наприкінці XIII ст. монахами Печерської лаври. У кінці автор опублікував два документи XVII ст. з історії Скиту.

Інший тогочасний дослідник Август Бельовський у праці “Покуття” уперше повідомив про виявлений ним рукопис “Життя Іова”, написаний монахом Ігнатієм з Любарова, і подав його короткий виклад. При цьому А.Бельовський зазначив, що придбаний ним список “Життя Іова” був переписаний рукою скитського ігумена Доротія, наступника Феодосія⁴.

На основі місцевих легенд поет Антін Могильницький у 1852 р. видав першу частину поеми “Скит Манявський”, присвячену заснуванню Христо-Воздвиженського монастиря біля Блаженного Каменя в княжий період.

Перші науково-популярні й віршовані публікації 40–50-х рр. XIX ст. привернули увагу наукової громадськості краю. У другій половині XIX ст. багатьма дослідниками було зроблено вагомий внесок у вивчення історії Скиту, зокрема, проведено велику археографічну роботу, видано важливі скитські документи.

У 60-х рр. XIX ст. відомий галицький історик Антоній Петрушевич уперше опублікував “Життя Іова”, виявлене ним у Підгорецькому монастирі⁵, а також “Завіт Духовний” першого ігумена Скиту Феодосія та “Регулу”*** для Скитика⁶. Ці публікації вивели дослідження історії

* “Палінодія” – полемічний трактат Захарії Копистенського, написаний у Києві 1619–1622 р. на захист православної віри проти Берестейської унії.

** Блаженний Камінь – скельний останець ямненського пісковика, що знаходиться за 400 м на південний схід від Скиту. Виявлені петрогліфи вказують на його культове призначення ще в дохристиянський період.

*** Регула – устав, написаний для малого Скитика першим ігуменом Феодосієм.

Скиту на якісно новий рівень, розкрили досі не відомі постаті будівничих Великого Скиту Іова й Феодосія, велич їх духовного подвигу.

Окремі матеріали з історії монастиря Скит подав А.Петрушевич у своїй “Сводной Галицко-русской летописи съ 1600 по 1700 годъ” і в інших виданнях. Зокрема, у “Дополненіи ко сводной Галицко-русской летописи съ 1600 по 1700 годъ” А.Петрушевич повідомив про участь скитського ігумена Феодосія в Київському соборі православного духовенства, який відбувся 16 серпня 1628 р. Він поставив свій підпис під соборною ухвалою: “Многогрѣшний Феодосій игум. Скита и Угорникъ, протъ монастырей воеводства Руского, Белзского и Подольского в р.”⁷. У цьому ж виданні поміщено лист скитського ігумена Іраклія до російського царя Федора Олексійовича від 24 листопада 1679 р. з проханням про милостиню⁸. У “Сводной Галицко-русской летописи съ 1700 до конца августа 1772 года” А.Петрушевич опублікував артикули Унівського собору 1711 р., під ухвалою якого стоїть підпис ігумена скитського монастиря Філарета⁹.

Опираючись на видане А.Петрушевичем “Житіє Іова”, написане монахом Ігнатієм з Любарова, відомий вірменсько-українсько-польський історик Садок Баронч (справжнє ім'я Вінцентій Фереріуш, Вінкентій Ферерт) у 1885 р. підготував у рукописному варіанті “Каталог славних василіан наукою і цнотою в Польщі”, у якому подав короткий життєпис Іова Княгиницького, Захарії Копистенського (архімандрит Києво-Печерського монастиря), Варлаама Кокайловича (ігумен монастиря в Тереховлі), Іллі Тарасовського з Погонського монастиря, які були монахами або ж тривалий час жили у Великому Скиті*. С.Баронч також зазначив, що “Житіє Іова” було перекладено польською мовою греко-католицьким священником із с. Звижень Віктором Подсонським.

У 1867 р. управитель друкарні Ставропігійного інституту М.Коссак видав ґрунтовний, як на той час, каталог православних і греко-католицьких монастирів, у якому коротко подав деякі історичні відомості про Скит, Угорницький, Пітрицький та інші галицькі монастирі¹⁰.

Великий вклад у вивчення історії Скиту вніс відомий галицький дослідник Юліан Целевич. У зібраному й опублікованому ним “Зборнику грамотъ, деяких важнѣйшихъ судовыхъ документовъ и приватныхъ листовъ, дотычнихъ колишнього Велико-скитського монастиря въ Манявѣ” (1887) у чотирьох частинах містилося 70 документів – листів, грамот, привілеїв, наданих монастиреві польськими королями й молдавськими господарями, вельможами, шляхтою, а також заповіти селян. Вони охоплювали період від 1628 до 1776 рр. Документи були виявлені Ю.Целевичем в Архіві актів гродських і земських у Львові (т. зв. Бернардинський), в архівах Намісництва і Прокуратурії Скарбу, а також в архіві Ставропігійного інституту. Крім того, він використав акти парохіяльних архівів у Товмачику та Маняві.

Археографічне видання Ю.Целевича, над яким він працював два роки, було його великою заслугою у вивченні історії Скиту. “Зборникъ” заклав документальну базу для подальших досліджень. На його основі Ю.Целевич підготував “Історію Скиту Манявського”, яка досі залишається найґрунтовнішим виданням із цієї проблематики та є базою для численних популярно-красназничих праць. На зібраному документальному матеріалі автору вдалося вперше викласти історію Скиту від заснування до закриття, його роль і місце в складній системі тогочасних міжцерковних відносин, розкрити головні напрями його діяльності.

Монографію Ю.Целевича, яка стала основною науковою працею його життя, високо оцінили українські й польські науковці. Історик Омелян Калитовський назвав її “чистою перлою” української історичної науки. Разом з тим слід відмітити, що значно більший масив документів і матеріалів був для Ю.Целевича недоступний. Як дослідник історії Скиту він переважно звернув увагу на соціальні аспекти діяльності монастиря, натомість залишилася маловивченою або ж незауваженою проблематика, пов'язана з унікальним скитським досвідом чернечого подвижництва, відродження в обителі вітчизняної аскетичної традиції.

* Рукопис С.Баронча “Каталог славних василіан наукою і цнотою в Польщі” було виявлено професором Петром Сіреджуком, провідним науковим співробітником Інституту історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету імені В.Стефаніка, у фондї № 3 “Монастирі василіан” у Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В.Стефаніка й люб'язно надано авторові для роботи.

Великий інтерес до великоскитської проблематики виявляв Іван Франко. У ході підготовки докторської дисертації, присвяченої життю і творчості Івана Вишенського, І.Франко детально вивчав різноманітні документи й матеріали, у тому числі й “Житіє Іова”. У зв’язку із цим, він першим склав хроніку життя та діяльності Іова Княгиницького, ґрунтуючи її на доступних йому джерелах. У своїх літературно-критичних працях кінця XIX ст. він високо оцінив діяльність Княгиницького, людини “великого і чистого характеру, незламної енергії і трудолюбія, чоловік, яких може, найбільше потребує кождий час і кожний народ”¹¹. Спостереження й висновки, зроблені І.Франком, не втратили свого наукового значення й нині.

Посилений інтерес до історії Скиту, його видатної мистецької спадщини викликало відкриття в Богородчанах у 1880 р. професором Львівського університету, дослідником старовини Войцехом Дзедушицьким унікального іконостаса скитської церкви Воздвиження Чесного Хреста. Так званий “Богородчанський іконостас” із Великого Скиту в 1888 р. було долучено до пам’яток загальнодержавного значення. Результати своїх мистецтвознавчих досліджень іконостаса В.Дзедушицький опублікував у науковому журналі “Przaegland archeologiczny”¹².

У 1911 р. обстеження руїн Скиту здійснив відомий архітектор Тадей Мокловський. Свої напрацювання він узагальнив у статті “Skit w Maniawie na podstawie badań dokonanych latem w roku 1911”¹³, уперше зробив аналіз архітектурних особливостей Великого Скиту, подав його ситуаційний план.

Порівняльний аналіз зовнішніх фресок із зображеннями святих Антонія і Феодосія Печерських на фронтоні в’їзної вежі (дзвіниці) і Богородчанському іконостасі скитської церкви дав Т.Мокловському підставу припустити, що творці іконостаса були одночасно авторами фресок дзвіниці. Церква Воздвиження Чесного Хреста, побудована 1681 р. з тисового (кедрового) дерева, за словами Т.Мокловського, “була небаченою рідкістю”. Він відносив її до афонського типу, а зовнішні фрески дзвіниці порівнював з традицією буковинських храмів*.

Численні згадки, які стосуються історії Скиту, містяться у великій двотомній праці відомого дослідника Владислава Хотковського про історію церкви в Галичині під час правління Марії Терезії¹⁴. Значну увагу історії Скиту приділив автор в іншій своїй роботі, присвяченій ліквідації василіанських монастирів у Галичині¹⁵. Видання В.Хотковського цінні тим, що розкривають маловідомі історичні обставини закриття багатьох василіанських монастирів у Галичині, ґрунтуючись на документах архівів Міністерства внутрішніх справ і Міністерства віросповідань і освіти Австро-Угорщини.

Інтерес до історії Скиту й буковинських монастирів виявляли й австрійські дослідники. У кінці XIX ст. фінансовий службовець Державної ради м. Чернівці Франц Вікенгаузер розгорнув велику археографічну роботу, спрямовану на виявлення й публікацію корпусу монастирських актів, написання історії православних буковинських монастирів. Він переклав німецькою мовою й у 1890 р. опублікував “Житіє Іова”. Одночасно дослідник надрукував написану ним працю “Geschichte des Bistums Radautz und des Klosters Gross-Skit”, яка в другій частині присвячена виключно історії Скиту. Вона в основному ґрунтувалася на монографії Ю.Целевича. Однак останній розділ “Zur Zeit der österreichischen Herrschaft” виступав цінним доповненням праці Ю.Целевича, оскільки містив документально насичений матеріал, присвячений австрійському періоду історії Скиту включно з деякими обставинами його закриття. Попри те, що автор володів усім комплексом документів, пов’язаних із закриттям Великого Скиту, ряд драматичних сюжетів, спричинених австрійською владою, ним були упущені¹⁶. Ф.Вікенгаузер підготував також збірник скитських грамот, однак він не був опублікований.

Інший австрійський дослідник професор Вищої реальної школи м. Чернівці Карл Ромшторфер, автор відомої праці “Молдавсько-візантійське будівельне мистецтво” (Відень, 1896), у 1893 р. у журналі “Jahrbuch des Bukowiner Landes – Museums” зробив детальний опис архітектурних особливостей буковинських православних храмів, зокрема скитської дерев’яної

* За народними переказами під час перенесення церкви до Надвірної кожне дерево було позначене сокирою, після чого люди з Надвірної – чоловіки, жінки й навіть діти – шли до Маняви й на плечах з набожеством переносили на нове місце.

церкви в с. Ревна, що належала разом із с. Мамаївці (Буковина) Великому Скиту. Автор помістив план і рисунок скитської церкви св. Миколая¹⁷.

У другій половині XIX – на початку XX ст. важливий джерельний матеріал з історії Скиту був опублікований у Росії. У третьому томі “Актів относящихся къ истории Южной и Западной России” надрукована грамота, видана в Скиті 4 жовтня 1646 р. монахові Марку – “благочестивому человеку по имени Матвей Григорьевъ Деменков, рода и земли Московские”, який, подорожуючи святими місцями, відвідав Великий Скит у Карпатах¹⁸.

У виданні “Архивъ юго-западной России” поміщено лист чернігівського архієпископа Лазаря Барановича до царя Федора Олексійовича за 17 січня 1680 р. про милостиню й жалувану грамоту для скитських старців, а також супровідний лист до Москви, виданий монахам скитського монастиря гетьманом України Іваном Самойловичем¹⁹.

У восьмій частині другого тому “Архива юго-западной России”, редактованого Михайлом Грушевським, у якому опубліковані акти Барського старства XVII–XVIII ст., видано заповіт гетьмана України Івана Виговського про поховання його тіла “у Скиті Великому в склепі мурованім, в церкві Воздвиження святого Хреста”, датований 16 березня 1664 р.²⁰.

У десятому томі “Архива” подано документи з історії Скиту, почерпнуті з Російського архіву закордонних справ. У першій частині десятого тому опубліковано лист гетьмана України Богдана Хмельницького до царя Олексія Михайловича за 20 квітня 1656 р. про двох скитських старців Григорія й Іоана, що йшли до Москви з проханням дати їм милостиню. У двох документах, датованих 20 січня і 1 травня 1671 р., ідеться про приїзд у Москву трьох скитських монахів – Мардарія, Ананія та Афіногена з прохальними листами від чернігівського архієпископа Лазаря Барановича й ігумена Скиту Доротея з братією віддати гроші за куплені московським урядом у монастиря 3 000 бочок солі^{21*}.

Цінний матеріал з життя засновника Скиту Іова й першого ігумена Феодосія помістив відомий дослідник церковної історії Степан Голубев у своїй двотомній праці “Кіевській митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники (Опытъ историческаго изслѣдованія)”. У першому томі видання він опублікував лист засновника Скиту схимонаха Іова від 23 серпня 1619 р. до ієромонаха Кирила Транквіліона (Ставровецького) з критичним аналізом його “Зерцала Богословія” (Почаїв, 1618), а також фрагмент листа скитського ігумена Феодосія до Кирила Транквіліона (Замойського) за червень 1625 р.²².

У другому томі своєї праці автор, торкаючись “Життя Іова”, повідомляє про скитський устав Іова, який досі не виявлено. “Устав самого Іова невідомий, – пише С.Голубев, – але, що він існував, див. Theodora Skuminowicza. Przyczyny poruczenia disuniey. Wilno, 1643. Rozdz. V. § 1”. У зв’язку із цим, С.Голубев зазначив: “Заповіт Феодосія, очевидно, складений на основі цього устава”²³. Однак самої праці Т.Скуміновича-Тишкевича він, очевидно, не читав, оскільки в ній нічого не сказано про устав Іова, хоч про Великий Скит і його засновника згадується²⁴.

Усі ці джерельні матеріали були невідомі Ю.Целевичу на час написання його праці, хоч окремі з них опубліковані ще за його життя.

Здійснюючи пошук документів і матеріалів з історії Скиту, Ю.Целевич доклав багато зусиль до виявлення скитського синодика** – важливого історичного джерела, проте безуспішно, вважалось, що його втрачено. Проте на початку XX ст. історик А.Яцімірський виявив скитський синодик у бібліотеці Румунської академії наук, зробив його короткий опис й опублікував з нього 17 записів²⁵.

* Богдан Барвінський у статті “Д-р Юліян Целевич” зазначає, що А.Криловський, один з упорядників десятого тому “Архива”, у додатках до своєї монографії про Львівське ставропігійне братство надрукував лист о. Пафнутія Кульчича, управителя друкарні Онуфріївського монастиря у Львові, за 6 березня 1616 р. до Львівського братства, у якому згадується про відомого культурного діяча, друкаря Памва Беринду, який працював у названій друкарні. У листі сказано, що П.Беринда мав намір покинути Львів і перейти до Скиту: “до Скиту ся маеть”. Однак здійснити свій намір, за словами І.Огієнка, йому не вдалось.

** Синодики, пом’яники, суботники, диптихи – записи імен померлих монахів, ктиторів, жертводавців для зачитування в храмі під час богослужіння кожної середи й п’ятниці в період Великого посту й у Великий четвер. Окрім імен померлих, у синодиках часто повідомляли про важливі історичні події.

Численні згадки про монастир Скит помітив відомий російський історик православної церкви К.Харлампович у своїй великій монографії “Малоросійське впливання на великорусську церковну жизнь” XVI–XVIII ст. Автор навів багато фактичного матеріалу про діяльність високоосвічених українських монахів у Росії, стан її освіти й культури, розкрив церковну й культурно-освітню політику московського уряду.

К.Харлампович висвітлив численні факти переслідувань і заборони творів Кирила Транквіліона (Ставровецького) “Зерцало Богословія” (Почаїв, 1618) і “Учительное Евангеліє” (Рахманів, 1619) протягом XVII ст., а також праць інших українських культурно-освітніх діячів, як і літератури “польской и литовской печати” загалом.

Дослідник простежив обставини перебування в Москві сотень посольств від українських та інших православних монастирів, які направлялися до царя за милостинею, у тому числі неодноразові відвідини російської столиці скитськими ченцями²⁶.

Для повноти історіографічного огляду зазначеного періоду слід також згадати працю румунського православного священника Дмитра Дана, який у 1905 р. видав книгу про монастир Путна, що в Південній Буковині. В архіві цього монастиря автор виявив рукопис “Завіту Духовного” Феодосія й “Житіє Іова” ієромонаха Ігнатія з Любарова, який пізніше одержав назву “Путна 60”. Д.Дан уважав, що скит, про який іде мова в записках на полях рукопису, – це монастир Путна, а його засновник Іов й автор “Завіту Духовного” Феодосій* є його монахами. Насправді ж було виявлено один зі списків рукопису, текст якого стосувався Великого Скиту. Цей рукопис переписували монахи й поширювали по монастирях²⁷.

Таким чином, протягом другої половини XIX – початку XX століть історія Великого Скиту була предметом ґрунтовного вивчення вітчизняними й зарубіжними дослідниками. Жодному іншому монастирю на західноукраїнських землях не було приділено стільки уваги істориків й археографів. За цей час була опублікована велика кількість цінних джерельних матеріалів з історії Скиту, монографічних досліджень, які дали змогу, у цілому, простежити історію обителі від її заснування до закриття. Масштаб і глибина цих досліджень виявилися неперевершеними до початку XXI ст.

У міжвоєнний період розробка наукової проблематики, пов’язаної з історією Скиту, знайшла своє продовження в колективній праці Михайла Драгана, Володимира Пещанського й Іларіона Свенціцького “Скит Манявський і Богородчанський іконостас”²⁸. У вступній статті до видання М.Драган, на основі праць І.Вагилевича, Ю.Целевича, А.Яцімірського, Т.Мокловського, В.Дзедушицького, Т.Обмінського, а також “Житія Іова” і “Завіту Духовного”, подав короткий огляд головних подій з історії Скиту. Автор уперше повідомляв про спалення скитської церкви в Надвірній під час Першої світової війни.

В.Пещанський у своїй розвідці зробив мистецтвознавчий аналіз складових частин Богородчанського іконостаса, виконаного в 1698–1705 рр. Іовом Кондзелевичем – монахом Білостоцького монастиря та його учнями. І.Свенціцький у статті “Культурна праця Скиту Манявського” розкрив історичні обставини заснування монастиря в умовах духовно-релігійного протиборства православ’я й католицизму, звернув увагу на західні ренесансні тенденції Богородчанського іконостаса. У кінці видання поміщено композиційну схему іконостаса, підготовлену В.Пещанським, а також список пам’яток зі скитської церкви.

Однією з небагатьох наукових праць міжвоєнного періоду, присвячених Великому Скиту, є маловідома робота українського громадського й культурного діяча Богдана Барвінського “Д-р Юліян Целевич”. Автор зробив ґрунтовний аналіз наукової творчості Ю.Целевича, вершиною якої була монографія “Історія Скиту Манявського”. На основі детального історіографічного й джерелознавчого аналізу Б.Барвінський високо оцінив названу працю. “Коли ходять о архивальні матеріали, – писав він, – то треба признати, що, оскільки, вони були йому доступні, або мав про них відомість, вибирав їх Целевич незвичайно сумлінно. Також із печатних жерел використав він усе відоме йому. Що до історичної літератури годиться піднести, що Це-

* Ієродиякон Феодосій прийняв постриг у монастирі Путна й був його монахом до 1608 р., коли, за порадою Іова, перейшов до Пітрицького монастиря біля Галича, а в 1611 р. приєднався до скитської чернечої общини й став згодом першим ігуменом Скиту.

левич не поминув нічого такого, що зменшило би вартість його монографії”²⁹. Дослідник відзначав об’єктивність Ю.Целевича в оцінці історичних подій “попри горячу любов до свого рідного”³⁰.

Крім того, у додатку до розвідки “До питання про місце вічного спочинку гетьмана Івана Виговського” Б.Барвінський опублікував кілька цінних документів з історії Скиту, зокрема, заповіт дружини І.Виговського Олени (Стеткевич) про поховання її після смерті біля чоловіка у Великому Скиті в склепі церкви Воздвиження Чесного Хреста, а також важливі матеріали до топографії Великого Скиту, почерпнуті з Йосифінської метрики³¹.

Монастирська проблематика середньовічної Галичини цікавила й відомого історика Івана Крип’якевича. Використовуючи різноманітні джерела, праці дослідників, учений у статті “Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба каталогу” подав інформацію про 57 галицьких монастирів XII–XV ст. У своєму каталозі, разом з пам’ятками пізнішого періоду, він опублікував відомості про 346 монастирів, у тому числі згадав і про Великий Скит³².

У 1936 р. український археолог Ярослав Пастернак започаткував археологічні дослідження пам’ятки. У результаті були виявлені кам’яні фундаменти скитської церкви, у двох її криптах знайдено поховання монахів, підмурівки чернечих келій уздовж річки Батерс (Скитець), а також житло монастирського сторожа біля брами-дзвіниці (кухня й невелика кімната).

За вартівнею біля потоку Я.Пастернак натрапив на “братську могилу” убитих монахів і вірних під час нападу турків і татар 6 вересня 1676 р., про що писав: “Між великою купою кісток багато черепів мають наскрізь поперепалювані діри, а між ними лежать стоплені в малі грудки мідні монети Яна Казимира та його наслідників із дрібних лепт на монастир, усяке залізя, стоплена шкляна утвар, навіть стоплені у грудки гerdани жінок, що скрилися були на час лихоліття в монастирі. Сьогодні є вони єдиним доказом, що у нас носили гerdани-силянки на шії у XVII ст.”³³.

Археологічні розкопки Я.Пастернака, проведені на кошти Станіславівського єпископа Григорія Хомишина, вирішили далеко не всі проблеми Великого Скиту. Сам дослідник, у зв’язку із цим, писав: “Розкопи у Скиті ще не покінчені. Треба ще доконче випорожнити із румовища і перешукати льохи під усіма трьома вежами і під рефектарем, пересондувати ціле подвір’я, а головню віднайти і перешукати монастирський цвинтар за потоком, найти останки церкви на горі Вознесінці та пошукати за слідами малого Скитку на горі за Скитом, як веде дорога у Битьків”³⁴.

Не вдалось Я.Пастернаку виявити останки засновників Скиту Іова й Феодосія, а також гетьмана Івана Виговського з дружиною. Під церквою у двох мурованих криптах, з’єднаних вузьким переходом, “під румовищем, замість сподіваних останків Виговського, лежали лиш два більші фрагменти кам’яних надгробних плит, одна із кутиєм ренесансовим орнаментом, друга з ушкодженою датою АХ... (16.), трохи порозкиданих людських костей та останки сильно спорохнявілої домовини вже тільки з головою небіжчика та дрібними кусками срібної шихової борти з фелону. Більша крипта мала кам’яну підлогу, на якій колись стояли домовини, невкопані у землю”³⁵. Археолог мав намір продовжити розкопки Скиту, однак у наступні роки він зайнявся дослідженням Стародавнього Галича, а згодом почалася Друга світова війна.

Типовою для міжвоєнного періоду була публікація значної кількості популярних видань з історії Скиту. Серед них слід відзначити праці греко-католицького священника о. Романа Луканя “Василіянські монастирі в Станіславівській єпархії” каталожного характеру³⁶, галицького культурно-освітнього діяча Адріяна Копистянського “Скит Манявський” з дев’ятьма оригінальними фотографіями старожитностей Скиту³⁷, мистецтвознавців Миколи Голубця “Скит Манявський і Богородчанський іконостас”³⁸, а також Я.Константиновича “Манявський Скит”³⁹. Дві останні присвячені мистецькій спадщині Скиту.

На відміну від попереднього періоду, у 20–30-х рр. ХХ ст. було припинено дослідження історії Скиту зарубіжними авторами. Винятком є хіба що чотиритомне археографічне видання “Документи Буковини”, підготовлене румунським дослідником Теодором Баланом, який у третьому томі, що охоплює період 1573–1720 рр., помістив ряд документів про передачу Великому Скиту молдавськими господарями буковинських сіл Мамаївці, Ревна, Митків, Пилипець⁴⁰.

У радянський час історію монастирів безпосередньо не вивчали, окрім мистецтвознавчої проблематики. Дослідженню творчості Іова Кондзелевича присвятили свої праці мистецтвознавці Борис Возницький⁴¹, Микола Батіг⁴². Кілька науково-популярних статей з історії Скиту опублікували історик, професор Володимир Грабовецький⁴³ і красзнавець Іван Скрипник⁴⁴.

У 1970–1980-х рр. Скит, крім церков, було реставровано, створено історико-архітектурний музей-заповідник “Скит Манявський” і включено в програму туристичних об’єктів.

У 1950–1980-х рр. історія українського чернецтва була предметом вивчення дослідників діаспори, як правило, монахів Чину святого Василя Великого (ЧСВВ). У Канаді, США, Італії вийшли праці о. Михайла Ваврика, присвячені історії окремих василіанських монастирів у Галичині й на Закарпатті⁴⁵. Нариси з історії українського чернецтва опубліковані в “Записках ЧСВВ” (Рим) о. А.Пекарем⁴⁶. У цьому ж виданні побачили світ статті І.Патрила⁴⁷, Т.Коструби⁴⁸, про історію окремих галицьких монастирів. Однак історію Великого Скиту вони не досліджували.

Лише в “Альманасі Станиславівської землі” В.Феданків опублікував невелику статтю “Руїни Скиту Манявського”, у якій торкнувся історії та археології обителі. У кінці свого нарису В.Феданків згадує про “надгробний камінь на могилі гетьмана І.Виговського”, який він мав нагоду бачити в 1938 р., проте місця його знаходження не подав⁴⁹.

Важливі події в цей час відбувались у зарубіжній історіографії та археографії Великого Скиту. У 1969 і 1971 роках відома болгарська дослідниця історії музики Олена Тончева виявила в Центральній державній бібліотеці в Бухаресті два слов’янські музичні рукописи XVII–XVIII ст. за номерами 10846 (1675 р.) і 10845 (1684 р.), написані в Скиту. Це були українські нотолінійні ірмолої* так званого болгарського, київського, скитського, волинського, острозького наспіву, що походили з Великого Скиту. Ще один музичний рукопис XVIII ст. було виявлено в бібліотеці Румунської академії наук.

Рукопис № 10846 датований 1675–1676 роками. Він нараховує 305 аркушів (610 сторінок) форматом 30x19 см. Писаний на папері українським півуставом чорною, а заголовки й заглавні букви – червоною фарбами.

Музичний рукопис № 10845 датовано 1684 р., нараховує 418 аркушів (836 сторінок) розміром 30x19 см. Як і в попередньому рукописі, на кожній сторінці є 8 нотолінійних і словесних рядків, написаних чорною й червоною фарбами. До кожного рукописного збірника подано “Передмову до Боголюбивого співця”. Рукописи ілюстровані кольоровими мініатюрами.

Великоскитські ірмолої були для О.Тончевої свідченням того, що в монастирі Скит існувала перша відома сучасній музично-історичній науці школа “осмогласного болгарського наспіву”. У самій Болгарії репертуар болгарського наспіву став популярним лише в період болгарського національного відродження другої половини XIX ст.

Поряд з “болгарським наспівом” рукописи містили також окремі мелодії волинського, острозького, київського й навіть скитського співу, зв’язаного з місцевою співочою традицією.

У 1981 р., до 1300-річчя створення Болгарської держави, О.Тончева опублікувала двотомну працю “За болгарский распев”, перший том якої був присвячений музикознавчому аналізу скитських ірмолоїв XVII–XVIII ст., а другий містив факсимільне видання частини ірмолоїв з оригінальними тогочасними вступами й ілюстраціями⁵⁰. На базі опублікованого в другому томі документа О.Тончева зробила висновок про те, що саме перший скитський ігумен Феодосій є основоположником монастирського співу; висунула припущення, що путненський монах-композитор Феодосій Зотик, слов’янин за походженням, – це скитський ігумен Феодосій. Скитські ірмолої дослідниця оцінила як унікальну в історії музики пам’ятку, що ввібрала в себе українську православну монодію**, старослов’янський одноголосий спів і західноєвропейські ренесансні партесні*** музичні тенденції.

* Ірмолой – церковний спів XVII–XVIII ст., що виконували під час богослужінь.

** Монодія – одноголосий церковний спів під час богослужінь.

*** Партесний спів – багатоголосий церковний спів, що сформувався наприкінці XVI ст. і розвинувся впродовж XVII ст.

Тим часом у Румунії розгорілася дискусія навколо скитських рукописів. Священик Павлін Попеску стверджував в опублікованій 1962 р. праці “Слов’янські рукописи з монастиря Путна”, що виявлені ним два рукописи, яким він дав назву “Путна 60” і “Путна 74” (за інвентарними номерами монастирського архіву), походять з монастиря Путна. Автор помилково вважав скитського ігумена Феодосія за путненського ігумена початку XVIII ст. Рукопис “Путна 74” він оцінював як оригінал, написаний у Путні 1778 р., а “Путна 60” ніби є його копією⁵¹.

Професор Віктор Бретулеску в 1966 р. надрукував статтю “Мініатюри та рукописи з монастиря Путна”. На відміну від попереднього автора, він доводив, що монастир, про який іде мова в рукописах, – це Великий Скит у Галичині (Польща), а його ігумен Феодосій є автором “Завіту Духовного”⁵².

Однак професор Клавдій Парадайс у своїй великій роботі “Румунські духовні скарби Путни”, опублікованій 1988 р., відкинув аргументи В.Бретулеску, настоюючи на путненському походженні рукописів початку XVIII ст.⁵³. Твердження К.Парадайса лягли в основу ряду інших румунських видань кінця XX – початку XXI ст.

За роки незалежності України інтерес до історії монастирів як центрів духовності й культури значно посилюється. У 2008 р. Віктор Вечерський видав узагальнюючу працю про знамениті монастирі всіх регіонів України. Серед семи найвідоміших галицьких монастирів автор подав коротку історію Скиту⁵⁴. Науковий співробітник Інституту народознавства НАН України Вікторія Тарас опублікувала монографію “Монастирські сади Галичини (X – середина XIX ст.)”, у якій розкрила функціональне призначення, планувально-композиційні особливості та філософсько-символічний зміст монастирських садів середньовіччя, ренесансу, бароко. Автор торкнулась й окремих аспектів монастиря Скит⁵⁵.

Вивченню освітньої й книговидавничої діяльності галицьких монастирів, їх традиції в церковному будівництві та сакральному мистецтві присвятив свою роботу мистецтвознавець і художник Олег Чуйко “Монастирі Галичини (середина XVI – початок XX століть)”⁵⁶.

У 2002 р. уперше друком вийшла праця Івана Огієнка (митрополита Іларіона) “Українське монашество”, написана автором ще в 1942 р. у Холмі. Шість розділів дослідження розкривають проблеми зародження чернецтва на Сході, його початку та розвитку в Україні, види нашого подвижництва, спосіб чернечого життя (статути, ступені чернецтва, монастирське управління), християнізаційну та культурно-освітню працю монахів. Значна частина книги присвячена видатним діячам українського православ’я – преподобному Іову Почаївському, старцю Паїсію Величковському⁵⁷.

В останні роки побачили світ кілька наукових праць Богдана Томенчука, Марії Вуянко, Романа Береста про окремі сакральні пам’ятки Прикарпаття XIII–XVIII ст. Особливу увагу привертає монографія Романа Береста “Середньовічні монастирі Галичини. Житло і побут”, у якій дослідник простежив процес зародження та розвитку середньовічного українського чернецтва, зробив спробу визначити його соціальну типологію, дослідити умови життя й побуту. Однак автор більше зупинився на вивченні середньовічних монастирів Львівщини й Тернопільщини⁵⁸.

Попри значну кількість опублікованих за роки незалежності праць з історії монастирського руху Галичини досліджень з історії й археографії Великого Скиту небагато. Серед них у першу чергу привертає увагу стаття голови товариства “Український Народний дім в Чернівцях” Володимира Старика, присвячена досі не відомим обставинам ліквідації монастиря Скит. Опираючись на джерельний матеріал, почерпнутий з Державного архіву Чернівецької області, автор розкрив маловідомі сторінки боротьби монахів за відновлення Скиту, опору урядовим розпорядженням, відстоювання права колективного виїзду за кордон. В.Старик опублікував також важливий документ – ноту буковинського єпископа Доситея до окружної адміністрації за 16 лютого 1786 р. про неприпустимість застосування сили до скитських монахів, що чинили опір владі⁵⁹.

Значну цікавість становить й опубліковане у 2011 р. Євгеном Чернухіним каталожне видання фонду XVIII “Колекція рукописів та архів митрополита Андрея Шептицького” Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. Матеріали цього фонду, що нараховує 608 інвентарних одиниць, містять документи XIV–XX ст., зокрема, оригі-

нали папських булл і бреве, ставлених грамот митрополитів та єпископів, австро-угорських цісарів, польських королів і вельмож, правові акти й листи, які відображають історію української церкви візантійського обряду на західноукраїнських землях. Серед автентичних документів знаходяться привілеї польських королів василіанським монастирям у Крилосі, Підгородді, Перегінську, а також оригінал грамоти про правовірність єпископа Йосифа Шумлянського, виданої ігуменом Христо-Воздвиженського скитського монастиря Теофілом 22 червня 1667 р.⁶⁰.

Відомий історик української музики Юрій Ясіновський уперше у вітчизняній музично-історичній науці торкнувся проблеми скитської музичної спадщини. В опублікованій невеликій статті “Манявський Скит в історії української музики” він зробив музикознавчий аналіз скитських ірмолоїв XVII–XVIII ст., визначив їх роль і місце в історії вітчизняної музики⁶¹.

Історії створення, реставрації та вивчення Богородчанського іконостаса присвятив ряд статей мистецтвознавець Тарас Откович. Автор відзначає велику заслугу в збереженні іконостаса митрополита Андрея Шептицького, який виділяв на реставраційні роботи значні кошти, а також Іларіона Свенціцького, Михайла Драгана, Володимира Пещанського⁶². Мистецтвознавець Зоряна Лильо-Откович опублікувала звіти Національного музею у Львові за 1924–1925 рр., які висвітлюють діяльність його керівництва, пов’язану з реставрацією іконостаса⁶³.

У своїй книзі про скитський устав дослідник історії Великоскитського монастиря Василь Долотко проаналізував “Завіт Духовний” і “Регулу” ігумена Феодосія та їх вплив на розвиток Скиту. Дослідник простежує також вплив скитського уставу на галицькі й волинські монастирі XVII – першої половини XVIII ст., відносини з молдавськими монастирями⁶⁴.

Цій самій проблематиці присвячена невелика стаття історика Святослава Галасливого “Про галицькі монастирські устави”, у якій автор зазначає, що “Житіє Іова” було написане ієромонахом Ігнатієм Симоновичем з Любарова в період між 1623 та 1628 роками⁶⁵.

Статтю, насичену новим фактичним матеріалом з історії Скиту, надрукував історик Ігор Мицько. Розглядаючи Скит як видатний культурно-релігійний центр України, він розкрив літературну й музичну діяльність скитських монахів; при цьому дослідник наводить багато нових фактів, почерпнутих зі скитського синодика⁶⁶.

Окреме місце в історіографічному огляді займає есе “Слово про Скит Манявський” письменника Богдана Сушинського, у якому автор зробив спробу осмислити історію Великого Скиту в широкому історичному контексті. У додатку до книги Б.Сушинський здійснив “вільний літературний переклад” “Житія Іова”⁶⁷.

Наприкінці XX – на початку XXI ст. було опубліковано низку популярних краєзнавчих видань про Скит, зокрема, Івана Скрипника⁶⁸, Івана Миронюка й Мечислава Фіглевського⁶⁹, Володимира Грабовецького⁷⁰ та інших.

Ряд важливих проблем великоскитської проблематики в цей час порушено в зарубіжних виданнях. Монахиня Софія Сенік у праці “Манявський Скит. Українські писемні джерела про монастир XVII ст.” підняла питання про релігійно-містичну течію ісихазм в українському православ’ї та його послідовників І.Княгиницького, І.Вишенського, ігумена Феодосія. Значну увагу авторка приділила таким важливим аспектам чернечого життя, як молитва, піст, праця. У цьому ж виданні С.Сенік опублікувала англійською мовою “Житіє Іова” Ігнатія з Любарова, “Завіт Духовний” і “Регулу” ігумена Феодосія⁷¹.

На основі праці С.Сенік румунський православний священник Іван Іке у 2004 р. видав книгу “Исихазм і життя монахів Великого Скиту Маняви на Покутті в XVII столітті. Житіє блаженного Іова. Завіт Феодосія. Регула Скитика”⁷². Вступна частина книги являє собою переклад праці С.Сенік в інтерпретації І.Іке, де головна увага зосереджена на особливостях аскетичної традиції великоскитських монахів, підкреслено значення Скиту в розвитку православ’я Південно-Східної Європи. Другу частину книги складають перекладені І.Іке румунською мовою три скитські рукописи – “Житіє Іова”, “Завіт Духовний” і “Регула”.

Ієромонах Путненського монастиря (Румунія) Дософтей Діжміреску, порівнюючи рукописи “Путна 60” і “Путна 74” зі скитськими текстами, опублікованими І.Іке в названій книзі, виявив їх тотожність. Тепер стало очевидним, що путненські рукописи є великоскитського походження й розповідають про заснування Скиту в Маняві. Тим самим було підтверджено пра-

вильність висновку В.Бретулеску про те, що в рукописах “Путна 60” і “Путна 74” ідеться не про монастир Путна, а про Великий Скит на Покутті.

У 2008 р. ієромонах Дософтей опублікував результати своїх досліджень у збірнику “Аннали Путни”. На думку автора статті, рукописи путненського монастиря є копіями, що належать до двох різних редакцій, з яких “Путна 74” тотожна тексту, виявленому А.Петрушевичем, а “Путна 60” відрізняється деякими неточностями від двох перших⁷³.

Під час перебування в грудні 2010 р. у монастирі Путна нам стало відомо про монастирські рукописи “Путна 60” і “Путна 74”, тим самим уможливлено їх уведення у вітчизняний науковий обіг.

Рукописи “Путна 60” і “Путна 74” являють собою дві маленькі книжечки, переплетені шкірою, написані півуставом. Назви творів й окремі букви наведено червоною фарбою. На відміну від рукописів, виявлених А.Петрушевичем у Підгорецькому монастирі, “Путна 60” і “Путна 74” містять “Завіт Духовний” Феодосія і “Житіє Іова” Ігнатія з Любарова. “Регули” для Скитика тут немає. На першій сторінці “Путни 60” подано ікону Іова та Феодосія за канонічним зразком засновників Києво-Печерської лаври. Зображення Іова й Феодосія відтворено вперше в рукописах XVII–XVIII ст. Важливо відзначити, що їх зображено з німбами. Реальна їх канонізація відбулася 15 липня 2004 р. на Помісному соборі Української православної церкви Київського патріархату.

На останній сторінці “Путни 74” написано червоною фарбою рік: “1678”. У кінці “Путни 60” дописано іншим почерком: “26 серпня 1785 року розорення Великого Скиту”. Напис на другій сторінці “Путни 74” свідчить про те, що рукопис деякий час належав ієромонахові Ісаї Запайдовичу з Мамаївцівського монастиря, підпорядкованого Великому Скиту. Реліквії, очевидно, потрапили в Путну з монахами, що покинули Скит після його закриття 1785 р., або ж спеціально були переписані монахами для бібліотеки Путненського монастиря.

Значний вклад у вивчення історії Великого Скиту зробили науковці Інституту історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, які протягом 2010–2013 рр. провели велику пошуково-археографічну роботу, а також археологічні дослідження скитських пам’яток.

Археологічне обстеження околиць Скиту у 2010 р. дало змогу виявити невелике городище X–XII ст., імовірно святилище, на Вознесінській горі. Його схематичний план опубліковано 2010 р. у журналі “Галичина”⁷⁴.

У липні 2010 р. учасниками Карпатської археологічної експедиції Інституту історії, етнології і археології Карпат була обстежена верхня частина Блаженного Камня. У результаті розчистки похилого майданчика розміром 3x4 м виявлено продовгувату заглибину (довжина 1,1 м, ширина 0,5 м), що має вигляд людської стопи. Сакральні знаки стопи різної величини епохи міді – бронзи виявлено на більшості стародавніх скельних святилищ Карпат.

Уперше наукове обстеження Блаженного Камня здійснив львівський археолог Л.Мацкевий. Неподалік від Камня було виявлено крем’яні артефакти епохи мезоліту (X–VII тис. до н. е.)⁷⁵.

Літом 2011 р. учасниками Карпатської археологічної експедиції виявлено й розкопано верхню частину Блаженного Камня висотою 1,5 м, якому надано форму двоххилого даху. Подібний камінь-храм із двоххилим дахом, викутими численними хрестами й чашею знайдено в урочищі Дебриця, що біля села Дора Яремчанської міської ради Івано-Франківської області.

На вершині верхньої частини Блаженного Камня є продовгувата прошліфована заглибина. На його бокових стінках виявлено фрагменти рельєфних зображень, а також знаки та символи дохристиянського й ранньохристиянського періодів. На Камені викуто більше десятка рівнораменних і косораменних хрестів, у тому числі хрести з трикутниками на кінцях рамен. Вони поширені на скельних останцях у Карпатах, пам’ятках Стародавнього Галича й датуються XII–XIII ст. Ці та інші обставини дають підстави зробити попередній висновок про те, що Блаженний Камінь був ритуальним місцем ще в дохристиянський період, а хрести XII–XIII ст. указують на християнський характер пам’ятки ще з княжих часів.

Протягом 2010–2013 рр. були проведені значні археологічні обстеження самого Скиту та його околиць. 15 травня 2010 р. члени Карпатської археологічної експедиції Інституту істо-

рії, етнології і археології Карпат у складі її керівника професора М.Кугутяка, наукових співробітників доцента Б.Томенчука, старшого викладача Р.Кобильника виявили в урочищі Скитик залишки кам'яних фундаментів Скиту, де до смерті проживав Іов Княгиницький. Охоронні археологічні дослідження, проведені влітку 2010 р. за участю студентів-істориків, дали змогу знайти кам'яні фундаменти церкви Пресвятої Богородиці, про яку йдеться в рукописі “Регула” XVII ст., а також келії монахів, вимощене кам'яними плитами подвір'я Скитика та його земляні оборонні споруди.

Того ж дня, 15 травня 2010 р., було виявлено розвал кам'яних фундаментів Вознесінського Скиту, що на горі Вознесінка. У результаті проведених тут археологічних досліджень літом 2010 р. знайдено фундаменти церкви Вознесіння Хрестового, келії, а також ескарповані схили й оборонні вали.

Охоронні археологічні дослідження, проведені на території Скиту у 2011–2012 рр., дали змогу уточнити монастирську топографію, яка, згідно із середньовічним афонським каноном, передбачала розміщення трапезної навпроти храму. У 2011 р. її кам'яні фундаменти були виявлені навпроти Христо-Воздвиженської церкви. Одночасно за потоком Батерс локалізовано місце розташування фундаменту шестикутної дерев'яної вежі. Улітку 2012 р. біля в'їзної вежі віднайдено останки десятків побитих турками й татарами 6 вересня 1676 р. скитських монахів і мирян. Першочерговим завданням археологічних досліджень залишається локалізація монастирського цвинтаря, а також виявлення останків Іова й Феодосія, гетьмана І.Виговського.

Одночасно з археологічним та історіографічним вивченням пам'ятки проведено велику джерельно-пошукову роботу в архівосховищах і бібліотеках України, Польщі, Румунії, Греції (монастирів Афону). У результаті в архіві монастиря Путна (Румунія) виявлено два рукописи “Завіту Духовного” Феодосія і “Житіє Іова” Ігнатія з Любарова. Їх короткий археографічний опис подано вище.

Важливим археографічним здобутком стали скитські пом'яники XVII–XVIII ст., виявлені нами в грудні 2012 р. у Відділі рукописів бібліотеки Румунської академії наук у Бухаресті, які досі не були відомі вітчизняним дослідникам. Значну допомогу в їх ідентифікації надала бакалавр історії О.Краснюк.

Синодик Великого Скиту, який Ю.Целевич уважав утраченим, зберігається у Відділі рукописів бібліотеки під № 79, писаний півуставом, нараховує 143 аркуші (286 сторінок), розміром 27x17,5 см. Він складається з ряду пом'яників, зокрема, Іова Княгиницького, Феодосія, Іова Кондзелевича та сотень інших монахів Великого Скиту. Останній містить записи від 1622 до 1803 рр. У пом'янику подано імена й короткі біографічні дані про 676 скитських монахів, розкрито різні аспекти діяльності ігуменів і монахів*, а також цінні відомості про історичну обстановку в краї, згадки про важливі події в історії Скиту. “Даний синодик, – писав А.Яцімирський, – дає нам гарну уяву про тип монастирських пом'яників, які входили в основу багатьох літописів”⁷⁶.

Серед великої кількості церковнослов'янських рукописів було виявлено під № 500 ще один, досі не відомий, скитський пом'яник XVII ст., який налічує 355 аркушів (710 сторінок), писаний півуставом, аркуші розміром 30x17,5 см. У перекладі українською мовою він має назву “Пом'яник загальний благочестивих ктиторів обителі цієї та інших православних християн, що сюди прийшли і вписалися до нього”. Іменна й родова частини пом'яника охоплюють декілька десятків тисяч персоналій і містять інформацію про членів Станіславівського православного братства, місцевих вельмож, шляхту й селян, а також із різних регіонів України, Молдавії, Білорусії, Росії, які були вписані в загальний пом'яник Великого Скиту.

Дослідження слов'янських рукописів, здійснене нами в березні 2013 р. у бібліотеці Румунської академії наук, дало змогу виявити ще один список рукопису XVIII ст. “Завіту Духовного” Феодосія й “Житіє Іова” монаха Ігнатія. У бібліотечному каталозі він міститься під номером 567. Писаний у Скиті на папері червоними й чорними фарбами трьома різними монахами для монастиря Ворона (Воронець, що в Південній Буковині), а в 1908 р. був подарований

* Переклад синодика із церковнослов'янської сучасною українською мовою, здійснений В.Гавадзиним, публікується в другому томі видання.

церковною адміністрацією бібліотеці Румунської академії наук. Рукопис нараховує 62 аркуші (124 сторінки) розміром 18,5x15 см.

На сторінці 62 зроблено напис чорнилом: “Скит Великий, 200 років був: від Німця розорений 1784 р.”. Зазначено також, що Скит існував 172 роки, був заснований у 1612 р., а ліквідований у 1784 р.*.

У бібліотеці Румунської академії наук знаходиться ще один скитський рукопис під номером 525. У ньому відмічено (сторінка 34), що він написаний у Скиті в 1731 р., очевидно, за ігумена Касіяна і був виконаний червоними й зеленими фарбами на папері розміром 17,5x14 см. Нараховує 312 аркушів (624 сторінки).

Рукопис уміщує правила (“канони”) церковного співу, який виконувався під час богослужінь. З 34 до 48 аркуша подано ірмолої, що “містять в собі церковний спів за переданням святих отців”, з 51 до 84 аркуша – “богонатхненні гімни болгарського наспіву на 8 голосів”, крім того, поміщено канони, призначені для співу на Різдво Ісуса Христа, на Богоявлення, Благовіщення, Великдень, а також присвячені Богородиці, Чесному Хресту.

Рукописний нотолінійний збірник ірмолоїв багатоілюстрований кольоровими мініатюрами й орнаментами, написаний церковнослов’янською мовою, переплетений шкірою. Останній, 312-й аркуш, був пришитий до рукопису пізніше. Він являє собою фрагмент листа, написаного польською мовою ігуменом скитського монастиря Ісаєю в 1769 р. з проханням, очевидно, до властей дозволити монахам Кирилу й Симеону “вільно перейти до свого власного монастиря у Волощині” (Молдавії. – *М.К.*).

Рукопис був подарований бібліотеці Румунської академії наук у 1907 р. Міністерством культури й Публічним комітетом.

У Національному архіві Румунії (Бухарест) у фонді “Австрійська імперська комісія” нами виявлено унікальні документи, пов’язані зі зверненням австрійських урядовців до Високої Порти (Стамбул) стосовно обставин переходу монахів з Австрії в Молдавію весною 1786 р. У цьому ж фонді міститься також німецька копія фірману турецького султана Абдулхаміда I до свого молдавського васала Олександра Маврокордата, датованого 26 березня 1786 р., про перехід монахів з Австрії до Молдавії.

З метою детальнішого вивчення історичних обставин перебування І.Княгиницького й І.Вишенського на Афоні представники Карпатської історико-археологічної експедиції Інституту історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету М.Кугутяк і Б.Хруслов 11–17 квітня 2011 р. відвідали Афон, де побували в монастирі Ватопед, Великій лаврі, а також у монастирі святого Пантелеймона. У результаті відтворено різні етапи діяльності І.Княгиницького в монастирі Ватопед, зроблено спробу історичної реконструкції останніх років життя І.Вишенського.

Унікальні документи й матеріали було виявлено в Державному архіві Чернівецької області. У фондах 1 (Окружне управління Буковини. м. Чернівці), 320 (Митрополія Буковини. м. Чернівці), 1023 (Грамоти молдавських воєвод про надання прав і привілеїв православним монастирям Буковини. Німецькі переклади з старомолдавської, руської, слов’янської мов. 1841, 1842 роки) і 1178 (Генеральне воєнне командування Галичини і Лодомерії (в справах Буковини). м. Львів) зосереджено сотні документів, які розкривають австрійський період діяльності Скиту, драматичні обставини його закриття, боротьбу монахів за збереження своєї обителі, політику властей щодо скитського монастиря. Значна частина цих документів перекладена з німецької українською мовою науковим співробітником Інституту історії, етнології і археології Карпат В.Гавадзиним і вперше публікується в цьому виданні.

У Державному архіві в Кракові на Вавелі (АРКВ) в теці “Манявський Скит” виявлено списки 59 монахів, які перебували в монастирі на час його закриття. Подано їхні короткі біографічні дані. Тут же зберігається документ із переліком книг, які належали до монастирської

* Указана в рукописі дата ліквідації Скиту є помилковою, оскільки він був закритий у 1785 р. Крім того, монастир Великий Скит проіснував 180 років, якщо рахувати від часу приходу Іова в Маркову пустинь літом 1605 р.

бібліотеки й були описані ліквідаційною комісією. У теці “Манява” виявлено печатку Великого Скиту.

Цінний архівний матеріал з історії Скиту XVII–XVIII ст. зберігається у фондах Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. У фондах 3 (Монастирі василіан), 77 (А.С.Петрушевич), 141 (А.Чоловський) містяться копії привілеїв, листи, фундаційні грамоти Великого Скиту, а також його філій в Угорниках, Товмачику, Коломиї.

Документальну базу з історії Скиту становлять також матеріали фондів 153 (Колекція документів про продаж королівських і церковних маєтків 1685, 1726–1886 рр.), 201 (Греко-католицька митрополича консисторія), 577 (Товариство “Студіон” у м. Львів) та інших Центрального державного історичного архіву України, м. Львів, які містять, зокрема, документи про соціально-економічну діяльність монастиря, привілеї місцевих вельмож, грамоту Константинопольського патріарха Паїсія за 1748 р. про підтвердження Скитові його ставропігійного статусу.

Переважна більшість цих та інших документів уперше введена у вітчизняний науковий обіг.

Попередні підсумки історичних, археологічних і джерелознавчих досліджень Великого Скиту було підбито під час Міжнародної наукової конференції “Скит Манявський у духовному і культурному житті України та зарубіжжя: до 400-річчя заснування”, яка відбулась у Прикарпатському національному університеті 29–30 вересня 2011 р. Особливу цікавість викликала доповідь відомого дослідника сакральної мистецької спадщини, професора Дмитра Степовика про роль і місце Скиту в духовному й культурному житті України. Історик, професор Микола Кугутяк розкрив стан і перспективи досліджень пам’ятки. Владика Іоасаф зупинився на процесі відродження Манявського Скиту в незалежній Українській державі. Археологи й архітектори Богдан Томенчук, Василь Романець і Олександр Лінда актуалізували археологічну проблематику Скиту й потребу його архітектурної регенерації. З оригінальним дослідженням, яке стосувалося особливостей скитського чернечого соціуму й традицій виховання монахів у порівняльному контексті, виступив Олег Жерноклеєв. Проблематика, пов’язана з міжконфесійними й екуменічними взаєминами в Україні XVII–XXI ст., була розкрита в доповіді релігієзнавця, професора Святослава Кияка. Сучасний стан і перспективи розвитку релігійного туризму в краї знайшли відображення в доповіді історика, професора Володимира Великочого. Учасники конференції обговорили також етноконфесійні, етнографічні, мистецтвознавчі, музеєзнавчі та інші аспекти досліджень історії Великого Скиту⁷⁷.

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що вперше історія Скиту, як наукова проблема, постала в другій половині XIX ст. Зусиллями, у першу чергу, вітчизняних, а також зарубіжних учених у кінці XIX – на початку XX ст. вдалося сформувати джерельну базу дослідження, яка була узагальнена й лягла в основу монографічного видання Ю.Целевича. Це був один з найрезультативніших етапів у вивченні історії Великого Скиту. У вітчизняній історіографії скитська проблематика стала самобутнім явищем.

У міжвоєнний період увага дослідників була зосереджена на вивченні мистецтвознавчих й археологічних аспектів пам’ятки. У 80-х рр. XX ст. ряд новаторських ідей з наукової скитіани були поставлені болгарською дослідницею О.Тончевою, а на початку XXI ст. – американською монахинєю українського походження С.Сеник.

За останні роки вченими Інституту історії, етнології і археології Карпат уперше здійснено комплексне дослідження історіографічної, джерелознавчої, археологічної складових великоскитської проблематики, результатом чого є тритомне видання “Великий Скит у Карпатах”, яке готується до друку.

1. Палинодия. Сочинение киевского іеромонаха Захаріи Копыстенского, 1621–1622 года // Русская историческая библиотека, издаваемая Археографическою комиссією. – Т. IV : Памятники полемической литературы въ Западной Руси. – Кн. 1. – Петербургъ, 1878. – С. 856.

2. Bielowski A. Pokucie / A. Bielowski. – Kraków, 1856. – S. 658.

3. Monastyr Skit w Maniawie, przez D. I. Wagilewicza z dwoma rycinami. – Lwów, 1848. – 24 s.

4. Bielowski A. Pokucie. – S. 658.
5. Житіє Іова // Зоря Галицкая jako Альбум. – Львовъ, 1860. – С. 225–251.
6. “Завіт Духовний” ігумена Феодосія і Устав-Регула ігумена Феодосія // Акты, относящиеся к истории Южнозападной России. – Львовъ, 1868. – С. 56–96.
7. Дополненія ко сводной Галичско-русской летописи съ 1600 по 1700 годъ, изданной въ Львовъ 1874 года / сост. А. С. Петрушевичъ. – Львовъ, 1891. – С. 141.
8. Там само. – С. 578.
9. Петрушевич А. Сводная Галичско-русская летопись съ 1700 до конца августа 1772 года / А. Петрушевич. – Львовъ, 1887. – С. 59.
10. Коссак М. Шематизм провинции св. Спасителя чина св. Василя Великого въ Галиции, уложеный по капитуле отбувшойся въ монастырь св. Онуфрія во Львовъ дня 24 и 25 липця 1866 и короткій поглядъ на монастыри и на монашество руське, от заведенія на Руси въры Христовой аж по ниньшное время / М. Коссак. – Львовъ, 1867. – С. 146, 166–167, 171.
11. Франко І. Літературно-критичні праці (1886–1889) : у 50 т. – К., 1980. – Т. 27. – С. 321–325; К., 1981. – Т. 30. – С. 11–13, 134–135, 170–174, 181–189, 192; К., 1984. – Т. 41. – С. 56, 57, 111, 238.
12. Dzieduszycki W. Ikonostas Bogorodzanski / W. Dzieduszycki // Przaegland archeologiczny. Organ C. K. Konserwatorium Pamnikow oraz towarzystwa archeologicznego. – Z. 4. – Lwów, 1888.
13. Moklowski T. Skit w Maniawie na podstawie badań dokonanych latem w roku 1911 / T. Moklowski // Sprawozdania Komisji do badania historii sztuki w Polsce. – Kraków, 1914. – Т. IX. – Z. III–IV. – S. 433–450.
14. Chotkowski W. Historia polityczna Kościoła w Galicyi za rządów Maryi Teresy / W. Chotkowski. – Kraków, 1909. – Т. I, II.
15. Chotkowski W. Redukcje Monasterów Bazylianskich w Galicji / W. Chotkowski // Polska Akademia Umiejetności. Wydział historyczno-filozoficzny. Rozprawy. Seria II. – Kraków, 1922. – Т. XXXVIII. – 79 s.
16. Wickenhauser F. A. Geschichte des Bistums Radautz und des Klosters Gross-Skit / F. A. Wickenhauser. – Czernowitz, 1890.
17. Romstorfer C. A. Aus den “Mittheilungen der k. k. Central-Commission”. Die alte gr. Or Kirche in Rewna / C. A. Romstorfer // Jahrbuch des Bukowiner Landes – Museum. – Czernowitz, 1893. – S. 65–67.
18. Акты, относящиеся къ исторіи Южной и Западной Россіи, собранные и изданные археографическою комиссіею. Т. 3. – С. Пб., 1862. – С. 15–16.
19. Барвінський Б. Д-р Юліян Целевич / Б. Барвінський. – Львів, 1927. – С. 162–163.
20. Архивъ юго-западной Россіи, издаваемый комиссіею для разбора древнихъ актовъ, состоящей при Киевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ Генераль-Губернаторъ. Ч. 8. – Т. II : Матеріалы для исторіи мѣстного управления въ связи съ исторіею сословной організації. Акты Барскаго староства XVII–XVIII в. – К., 1894. – С. 116–123.
21. Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый комиссіею для разбора древнихъ актовъ, состоящей при Киевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторъ. Ч. I. – Т. X. – К., 1904. – С. 602–604, 701–717.
22. Голубев С. Киевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. (Опытъ историческаго изслѣдованія) / С. Голубев. – К., 1883. – Т. I. – С. 218–225, 233–234.
23. Там само. – Т. 2 : Приложенія. – К., 1898. – С. 36.
24. Skuminowicz-Tyzkiewicz T. Przyczyny poruczenia disunicy / T. Skuminowicz-Tyzkiewicz. – Wilno, 1643. – Rozdz. V, § 1 (без нумерації сторінок).
25. Яцімирський А. Славянскія и русскія рукописи румынскихъ библиотекъ / А. Яцімирський // Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ. – С. Пб., 1905. – Т. 79. – С. 214, 217.
26. Харламповичъ К. Малороссійское вліяніе на великорусскую церковную жизнь / К. Харлампович. – Казань, 1914. – Т. I. – С. 76, 85, 92, 348, 355, 360, 365.
27. Dan D. Manăstirea si comuna Putna. Cu două apendice / D. Dan. – București, 1905.
28. Скит Манявський і Богородчанський іконостас. – Львів, 1926.
29. Барвінський Б. Д-р Юліян Целевич / Б. Барвінський // Збірник історично-філософичної секції Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1927. – Т. XV. – С. 140.
30. Там само. – С. 149.
31. Барвінський Б. До питання про місце вічного спочинку гетьмана Івана Виговського / Б. Барвінський // Збірник історично-філософичної секції Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1927. – Т. XV. – С. 286–289, 290–298.
32. Крип’якевич І. Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба каталогу / І. Крип’якевич // Записки Чина св. Василя Великого. – Жовква, 1926. – Т. II. – Вип. 1–2. – С. 70–104.

33. Пастернак Я. Проблема консервації руїн Скиту / Я. Пастернак // Діло. – 1937. – 7 січ. – С. 22–23.
34. Там само.
35. Там само.
36. Лукань Р. Василянські монастирі в Станиславівській єпархії / Р. Лукань. – Львів, 1935.
37. Копистянський А. Скит Манявський / А. Копистянський. – Перемишль, 1927. – С. 27.
38. Голубець М. Скит Манявський і Богородчанський іконостас / М. Голубець // Записки чину Святого Василя Великого. – Жовква, 1927.
39. Константинович Я. Манявський Скит / Я. Константинович // Нова публікація про його мистецьку культуру. – Львів : Відбитка з “Нових шляхів”, 1929. – С. 2–58.
40. Documente Bucovinene / de Teodor Balan doc. univ. – Cernăuți, 1937. – Vol. III. – P. 8–9, 28–29, 35–37, 156–157, 168–170.
41. Возницький Б. Іов Кондзелевич / Б. Возницький // Історія українського мистецтва (репринтне видання). – К., 1964. – Т. 3 : Творчість українського художника Іова Кондзелевича // Львівська картинна галерея : виставки, знахідки, дослідження. – Львів, 1967.
42. Батіг М. Іов Кондзелевич і Богородчанський іконостас / М. Батіг. – Львів, 1957.
43. Грабовецький В. Скит Манявський / В. Грабовецький // Жовтень. – 1977. – № 9. – С. 108–133.
44. Скрипник І. Скит Манявський і опришки / І. Скрипник // ОНҚД. – 1988. – С. 23–25.
45. Ваврик М. Лаврівська хроніка (1771–1882) / М. Ваврик // Записки ЧСВВ. – Рим, 1954. – С. 69–94; По василянських монастирях. – Торонто, 1958; Василянські монастирі на галицькому Поділлі // Шляхами Золотого Поділля. – Філадельфія, 1960; Нарис розвитку і стану Василянського чину XVII–XX ст. // Записки ЧСВВ. – Рим, 1979.
46. Пекар А. Чернече життя Київської Русі в домонгольській добі / А. Пекар // Записки ЧСВВ. – Рим, 1988. – Т. XIII. – С. 15–65; Нарис історії Василянського чину святого Йосафата // Записки ЧСВВ. – Рим, 1992. – Т. 48.
47. Патрило І. Нарис історії Галицької Провінції ЧСВВ / І. Патрило // Записки ЧСВВ. – Рим, 1982. – Т. XI. – С. 43–130.
48. Коструба Т. Василянські монастирі в Белзі / Т. Коструба // Записки ЧСВВ. – Рим, 1967. – Т. V. – С. 339–359.
49. Альманах Станиславівської землі. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. – С. 741–745.
50. Тончева О. За болгарский распев. Ч. I, II / О. Тончева. – Софія, 1981. – 702 с.
51. Dîjmăresku D. Două manuscrise della schityl mare (Maniawa) aflate la mănăstirea Putna / D. Dîjmăresku // Analele Putnei. – 2008, IV, № 1. – P. 207.
52. Ibid.
53. Ibid. – P. 208.
54. Вечерський В. Українські монастирі / В. Вечерський. – К., 2008. – С. 358–361.
55. Тарас В. Монастирські сади Галичини (X – середина XIX ст.) / В. Тарас. – Львів, 2006. – С. 115.
56. Чуйко О. Монастирі Галичини (середина XVI – початок XX століть) / О. Чуйко. – Івано-Франківськ, 2011.
57. Огієнко І. Українське монашество / І. Огієнко. – К., 2002.
58. Берест Р. Середньовічні монастирі Галичини. Житло і побут / Р. Берест. – Львів, 2011.
59. Старик В. Ліквідація Манявського Скиту в 1785 році. Буковинські свідчення Йосифінської “культурної революції” / В. Старик // Національний науково-дослідний реставраційний центр України. Львівський філіал. Бюлетень 7. – Львів, 2006. – С. 62–82.
60. Чернухін Є. Колекція рукописів та архів митрополита Андрея Шептицького. Каталог фонду XVIII Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Є. Чернухін. – К., 2011. – С. 35, 49.
61. Ясіновський Ю. Манявський Скит в історії української музики / Ю. Ясіновський // Musica Galiciana. – Львів, 1999. – Т. 2.
62. Откович Т. Іконостас церкви Воздвиження Чесного Хреста монастиря Скит Манявський: історія створення, реставрацій і вивчення / Т. Откович // Національний науково-дослідний реставраційний центр. Львівський філіал. Бюлетень. Інформаційний випуск. – Львів, 2006. – № 1 (7) – С. 5–18.
63. Лильо-Откович З. Про іконостас з церкви Воздвиження Чесного Хреста монастиря Скит Манявський в архівних джерелах / З. Лильо-Откович // Національний науково-дослідний реставраційний центр. Львівський філіал. Бюлетень. Інформаційний випуск. – Львів, 2006. – № 1 (7) – С. 58–61.
64. Долотко В. Устав Манявського Скиту Животворчого Хреста. Розвиток уставу і його вплив на інші монастирі / В. Долотко. – Івано-Франківськ, 2005. – 164 с.
65. Галасливий С. Про галицькі монастирські устави / С. Галасливий // Лавра. – 1999. – № 10. – С. 47–49.

66. Мицько І. Про великоскитську обитель / І. Мицько // Іконостас Воздвиженської церкви Скиту Манявського. Каталог виставки відреставрованих ікон. – Львів, 2000. – С. 5–12.
67. Сушинський Б. Слово про Скит Манявський / Б. Сушинський. – Львів, 2004. – 336 с.
68. Скрипник І. Нариси історії Скиту Манявського / І. Скрипник. – Богородчани, 1996. – 120 с.; Скрипник І. Легенда про гетьмана / І. Скрипник. – Івано-Франківськ, 1997. – 176 с.
69. Миронюк І. Скит Манявський / І. Миронюк, М. Фіглевський. – Івано-Франківськ, 2008. – 68 с.
70. Грабовецький В. Скит Манявський серед монастирів Прикарпаття XVII–XVIII ст. в літописах та ілюстраціях / В. Грабовецький. – Івано-Франківськ, 2012.
71. Senyk S. Manjava Skete. Ukrainian Monastic Writings of the Seventeenth Century / S. Senyk. – Spencer-Coalwille, 2001.
72. Isihasm și viață monahală la Schitul Mare Maniava din Pocuția in secolul XVII. Viața Cuviosului Iov. Testamentul lui Teodosie. Regula Schitulețului. Studiu introductiv maica profesoară Sophia Senyk / presentare și traducere diac. Ioan I. Icăjr. – Sibiu, 2004.
73. Dijmăresku D. Două manuscrise della schityl mare (Maniawa) aflate la mănăstirea Putna / D. Dijmăresku // Analele Putnei. – 2008, IV, № 1. – P. 205–228.
74. Томенчук Б. Городища і замки Галицької Гуцульщини : матеріали досліджень 2006–2010 рр. / Б. Томенчук, М. Кугутяк // Галичина. – 2010. – № 17. – С. 39.
75. Мацкевий Л. Мезолит Запада України / Л. Мацкевий. – К., 1991. – С. 9.
76. Яцимирський А. Славянскія и русскія рукописи румынскихъ библиотекъ / А. Яцимирський // Сборникъ отдѣлення русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ. – С. Пб., 1905. – Т. 79. – С. 214–217.
77. Матеріали Міжнародної наукової конференції “Скит Манявський у духовному і культурному житті України та зарубіжжя: до 400-річчя заснування”, 29–30 верес. 2011 р. // Карпати : людина, етнос, цивілізація. – Івано-Франківськ, 2011. – № 3. – С. 3–180.

В статтє впервые в украинской исторической науке предпринята попытка комплексного историографического анализа истории Великого (Манявского) Скита, проанализировано его источниковое наследие, раскрыто современное состояние исторических, археографических и археологических исследований проблемы.

Ключевые слова: Великий Скит, история, историография, источниковедение.

The first attempt in the Ukrainian historic science of the comprehensive historiographic analysis of the Great (Maniava) Skyt history is made, its source inheritance is analyzed, the current state of historical, archaeological and archaeographic investigations of the problem is revealed in the article.

Keywords: Great Skyt, history, historiography, source study.

УДК 930. (477.83/86)

Василь ПЕДИЧ

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ В ГАЛИЧИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

У статті розглядається процес переходу від індивідуальних історичних пошуків до організованого колективного, системного дослідження української історії в Галичині ХІХ – початку ХХ ст. Звернено увагу на те, що історіографічний процес у Галичині того часу проходив під знаком гострої полеміки між польськими та українськими вченими. Наголошено на тому, що на розвитку української історіографії Галичини ХІХ – початку ХХ ст. найбільше позначилися філософсько-світоглядні доктрини про-світництва, романтизму, позитивізму, які представлені в роботах І.Могильницького, М.Гарасевича, М.Шашкевича, І.Вагилевича, Я.Головацького, Д.Зубрицького, І.Шараневича, Б.Дідицького, В.Ільницького, С.Качали, Ю.Целевича, О.Партицького, О.Барвінського, М.Грушевського та його історичної школи відповідно.

Ключові слова: українська історіографія Галичини, наукове товариство ім. Шевченка, М.Грушевський.